En wat zouden we als nieuwe soorten voor Botshol willen verwelkomen? Geoorde Fuut probeert het af en toe maar wordt volgens ons door Fuut verjaagd. Nachtegaal was in 2011 voor het eerst present als broedvogel. Buidelmees zou een hele mooie zijn; moet kunnen hier, gezien de vegetatie. Grote Zilverreiger hoeft alleen maar achter te blijven na de winter, wanneer ze in groten getale slapen in Botshol. Purperreiger mag het nu eindelijk wel eens echt proberen, ze hangen er al zo vaak rond (jonge vogels uit het Naardermeer en de Nieuwkoopse Plassen, nemen we aan). De meest recente grote droom is een roofvogel die sinds eind 2011 regelmatig gezien is in Botshol, te weten (ja, lach niet) Zeearend. Botshol lijkt natuurlijk veel te klein voor Zeearend als broedvogel, maar als de aantallen broedende Zeearenden in Nederland blijven toenemen kan het in principe wel. In het oosten van Duitsland bezetten ze immers ook vrij kleine moerasgebieden. Alle broedvogelterritoria van Botshol heb ik, teruggaand tot 1995, ingevoerd in het geografisch informatiesysteem van Natuurmonumenten. Daar kan ik mooie kaarten uit halen die gedetailleerd de biotoopvoorkeuren van de diverse vogelsoorten laten zien. Mogelijk maak ik daarover nog een tweede artikel voor De Gierzwaluw, naast dit eerste artikel over de werkwijze en de aantalsontwikkelingen.

Rest mij dank uit te spreken voor de jarenlange samenwerking met de andere inventariseerders: Arend de Jong, René Reekers en Walter Busse. Ook dank aan de mensen van Natuurmonumenten Beheereenheid Vechtplassen, in het bijzonder de voormalige beheerder van Botshol Sytze de Vries, die ons als bewoner van Botshol nog steeds goede raad geeft.

Literatuur

Van Dijk A.J. & Boele A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen. De laatste versie van deze beknopte handleiding, met de nieuwe datumgrenzen. Staat ook op sovon.nl/pdf/Handleiding_Broedvogels_2011.pdf.

Hustings, M.F.H. et al. 1985. Vogelinventarisatie: achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. PUDOC: Wageningen. Nog steeds een goede aanvulling op de SOVON-handleiding.

Boele, A. et al. 2011. Broedvogels in Nederland in 2009. SOVON monitoringrapport 2011/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen. Het jaarlijkse rapport, ook te downloaden op sovon.nl/default.asp?id=881.

Netwerk Ecologische Monitoring, SOVON & CBS. SOVON broedvogelindex sinds 1990. Excel-file op sovon.nl/default.asp?id=767.

Cramp et al. 1977-1994. The Birds of the Western Palearctic. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. Oxford University Press. De negendelige BWP, handig voor allerlei gegevens over gedrag en voedsel e.d.

Scharringa C.J.G. et al. 2010. Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland. Recente en zeer goede bron voor informatie over broedvogels van Nederland. De teksten zijn voor veel vogelsoorten het beste wat er momenteel te vinden is in Nederland.

jvanderw.nl/botshol. Jaarlijkse broedvogelverslagen Botshol, met tabellen voor alle soorten sinds 1992.

Inventarisatie Diemerpolder 2011

Frank van Groen

Lang was de Diemerpolder een open veenweidegebied aan de rand van Amsterdam, een gebied waar veel weidevogels voorkwamen. De afgelopen decennia is een groot deel van de Diemerpolder ten prooi gevallen aan stedelijke ontwikkeling. Aan de rand van het open gedeelte van de Diemerpolder werd halverwege de jaren tachtig de A1 naar het noorden verlegd en het knooppunt Watergraafsmeer gerealiseerd, en daarmee de ring A10. Aansluitend werd vanaf eind jaren tachtig een groot deel van de Diemerpolder rond het gehucht Oud-Diemen bebouwd. De nieuwe woonwijk ging Diemen-Noord heten en ligt globaal tussen het oude gedeelte van Diemen, de verlegde A1 en het Amsterdam-Rijnkanaal. Samen met het resterende open deel van de Diemerpolder werden aan de overzijde van de Diemen (boezemwateren) de Overdiemerpolder en de Gemeenschapspolder ingericht als recreatiegebied. Dit betekende onder meer de aanplant van bomen, het uitgraven van waterpartijen, de aanleg van wandel- en fietspaden, bruggen, parkeerterreinen

Plotgrenzen Diemerpolder

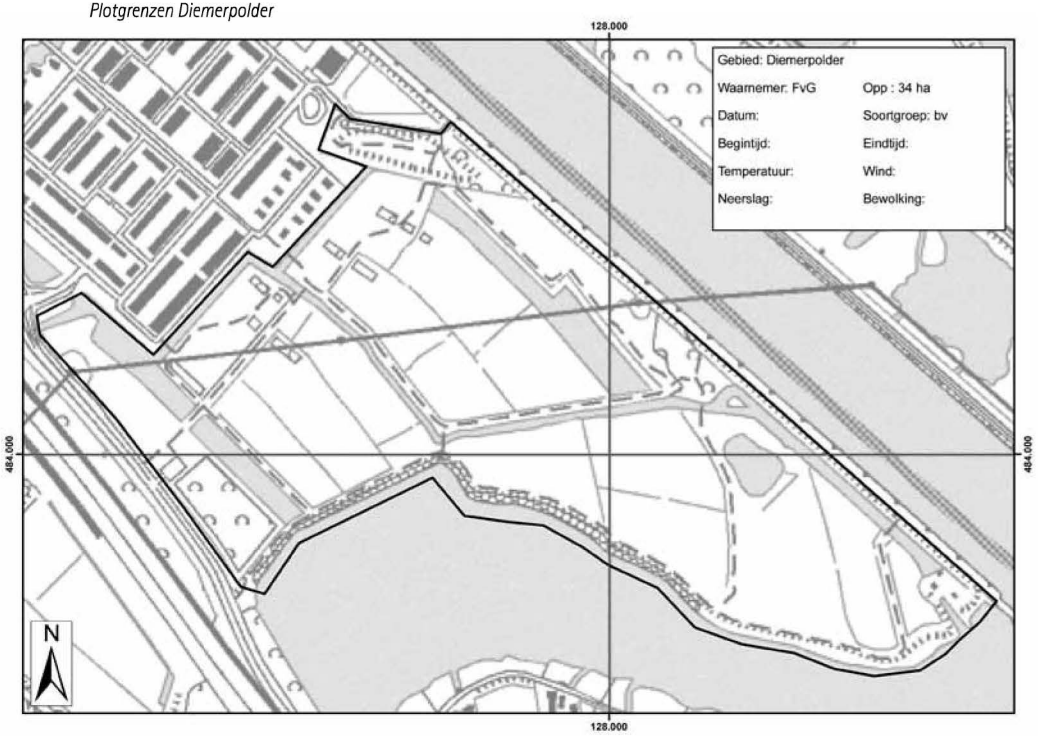

en de plaatsing van informatiepanelen voor de recreant. Delen van het gebied bleven min of meer in de oorspronkelijke staat behouden als open graslandpercelen.
De huidige recreatiegebieden Diemerbos, Penbos, Overdiemen en Diemerpolder maken deel uit van een ecologische verbinding naar Polder de Rondehoep en Ouderkerk aan de Amstel.

Qua begroeiing is het niet bebouwde deel van de Diemerpolder nu veel gevarieerder dan enkele decennia geleden. Toen bestond het gebied vrijwel alleen uit agrarisch ingericht weidevogelgrasland. Nu bestaat het gebied uit een afwisseling van nog jong bos, stroken moeras, rietlandjes, met schapen begraasde weilanden (deels met veel Pitrus), elzenbosjes, hier en daar opslag en aanplant van bramen en struiken en een met rietland omzoomd meertje.
In het voorjaar van 2011 besloot ik dit gebied, waar ik redelijk dicht bij woon, te inventariseren op broedvogels. Als grenzen van het plot werd de bebouwing van Diemen-Noord in het westen, de A1 in het zuiden, de Tweede Diem in het oosten en het Amsterdam-Rijnkanaal in het noorden gekozen (zie kaart). De oppervlakte van het geïnventariseerde plot bedraagt 34 hectare.

Methode De broedvogelinventarisatie is uitgevoerd conform de landelijk gebruikelijke methodiek zoals uitgebreid beschreven in de 'Handleiding Broedvogel Monitoring Project' (Van Dijk & Boele, 2011).
In totaal zijn in de periode maart t/m juni zes bezoeken uitgevoerd, vanaf een half uur voor zonsopgang. Elk bezoek duurde ongeveer twee uur. Daarnaast is op 27 april een avond/nachtbezoek afgelegd.
Tijdens de bezoeken waren de weersomstandigheden over het algemeen gunstig. Er werd geen gebruik gemaakt van geluidsopnames.
De bezoekdatums, de bestede tijd en de weersomstandigheden tijdens de veldbezoeken in de Diemerpolder staan vermeld in Tabel 1.

Tabel 1. Gegevens van de telrondes (N = nachtronde)

bezoek	datum	bestede tijd in uren	weersomstandigheden bewolking / wind / temp (°C)
1	20 maart	1:45	3/8 / Z2 / 1-5
2	8 april	2:00	geen / Z2 / 10-12
N	27 april	0:40	8/8 / N5 /
3	29 april	2:05	4/8 / NO3 / 12
4	13 mei	2:20	1/8 / 2 / 10-16
5	1 juni	2:20	geen / 2 / 12-15
6	27 juni	1:45	1/8 / ZW2 / 18
totaal		12:55	

Resultaten De resultaten van de broedvogelinventarisatie in 2011 zijn te vinden in Tabel 2. In totaal zijn van 42 soorten (exclusief Soepeend) 316 territoria vastgesteld. De vastgestelde broedvogels zijn hieronder gerangschikt naar ecologische hoofdgroep (Sierdsema 1995).

Watervogels: Knobbelzwaan, Grauwe Gans, Nijlgans, Krakeend, Wilde Eend (en Soepeend), Kuifeend, Meerkoet en IJsvogel (8 soorten, 118 territoria).
Moerasvogels: Waterhoen, Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Rietzanger, Kleine Karekiet en Rietgors (6 soorten, 73 territoria).
Weidevogels: Scholekster, Kievit, Grutto en Tureluur (4 soorten, 16 territoria).
Vogels van struwelen en jong bos: Fazant, Winterkoning, Heggenmus, Merel, Zanglijster, Grasmus, Tuinfluiter, Zwartkop, Fitis, Staartmees en Kneu (11 soorten, 82 territoria).
Vogels van opgaand bos en bosranden: Houtduif, Halsbandparkiet, Grote Bonte Specht, Tjiftjaf, Pimpelmees, Koolmees, Zwarte Kraai, Vink en Putter (9 soorten, 22 territoria).
Vogels van erven en bebouwing: Witte Kwikstaart, Ringmus, Spreeuw en Kauw (4 Soorten, 5 territoria).

Van de 42 in 2011 vastgestelde broedvogels komen er vier voor op de 'Rode Lijst' van Nederlandse Broedvogels (Van Beusekom et al., 2005). Het betreft Grutto (gevoelig), Tureluur (gevoelig), Ringmus (gevoelig) en Kneu (gevoelig).

Niet-broedvogels Van enkele soorten voldeden de verzamelde waarnemingen niet aan de criteria voor het vaststellen van een geldig territorium. Het betreft Wintertaling (enkele paren in maart en begin april), Roodborst (zingende vogels in maart en april), Snor (zingende vogel op 29 april), Braamsluiper (zingende vogel op 29 april), Ekster (paren in maart en begin april) en Groenling (zingende vogels in maart en begin april).

Vergelijking met oude gegevens In het verleden zijn in de Diemerpolder meerdere malen broedvogels geïnventariseerd; in 1988, 1998 en 2007 in het kader van de PNI (Provinciale Natuurinventarisatie) en in 1975 ten behoeve van de uitgave "Randstad en Broedvogels".
De PNI-methode is redelijk vergelijkbaar met de BMP-methode. Wel ging het bij de PNI om maar vier inventarisatiebezoeken. Daarnaast zijn een aantal algemene soorten tijdens de PNI niet geteld. Ook de methode van inventariseren in 1975 week af van de in 2011 gevolgde methode. Hierdoor zijn de resultaten van de inventarisaties niet altijd even goed vergelijkbaar. Ondanks deze kanttekening biedt een vergelijking met oude gegevens inzicht in de ontwikkeling die de broedvogelbevolking van de Diemerpolder de afgelopen decennia heeft doorgemaakt.

De gegevens van eerdere inventarisaties staan ook in Tabel 2. Voor het jaar 1975 zijn de voor "Randstad en Broedvogels" opgegeven aantallen voor telgebied Diemerpolder (destijds 400 ha) herberekend voor het in 2011 geïnventariseerde oppervlak.

Bij een vergelijking van de resultaten van broedvogelinventarisaties uit verschillende jaren is het goed om te beseffen dat veranderingen in het aantal vastgestelde territoria te maken kunnen hebben met jaarinvloeden (zoals het weer en de voedselsituatie), landschappelijke veranderingen en de landelijke trend. Daarnaast kunnen waarnemersinvloeden optreden wanneer door verschillende mensen is geïnventariseerd.

Tabel 2. Aantal territoria van broedvogels (= Rode Lijstsoort, ng = niet geteld)*

jaar	2011	2007	1998	1988	1975	jaar	2011	2007	1998	1988	1975
Fuut		ng	1		1	Gekraagde Roodstaart				1	
Knobbelzwaan	1		2		1	Merel	13	ng	ng	ng	5
Grauwe Gans	17	7	1			Zanglijster	3	ng			2
Nijlgans	1	1				Sprinkhaanzanger	1				
Krakeend	18	16	4			Rietzanger	20	4			
Wilde Eend	39	ng	ng	ng	11	Bosrietzanger		2	2		1
Soepeend	4	ng	ng	ng		Kleine Karekiet	34	13	3		2
Zomertaling*		1				Spotvogel*		1			1
Slobeend*		2		2	1	Grasmus	9	2	1	1	
Kuifeend	19	6	4	4	1	Tuinfluiter	8	ng	1		
Torenvalk					1	Zwartkop	6				
Fazant	2					Tjiftjaf	10	ng	1		
Waterhoen	5	ng	ng	ng	4	Fitis	23	ng	ng	ng	1
Meerkoet	18	ng	ng	ng	2	Grauwe Vliegenvanger*					1
Scholekster	4	5	6	5	2	Staartmees	1	ng			
Kievit	5	5	36	11	6	Pimpelmees	1	ng	ng	ng	
Grutto*	3	5	28	10	5	Koolmees	2	ng	ng	ng	2
Tureluur*	4	5	11	4	2	Ekster		ng	ng	ng	1
Holenduif		ng		1		Kauw	1	ng	ng	ng	
Houtduif	1	ng	ng	ng	1	Zwarte Kraai	4	ng	ng	ng	1
Halsbandparkiet	1					Spreeuw	2	ng	ng	ng	13
Koekoek*		1				Huismus*		ng	ng	ng	20
IJsvogel	1					Ringmus*	1	ng	ng	ng	
Grote Bonte Specht	1					Vink	1	ng	ng	ng	1
Veldleeuwerik*					1	Groenling		ng	ng	ng	1
Graspieper*					1	Putter	1	2	1		
Witte Kwikstaart	1	ng			1	Kneu*	1	1			1
Winterkoning	13	ng	ng	ng		Rietgors	10	2	1		1
Heggenmus	3	ng	ng	ng		aantal territoria	316	84	103	39	95
Nachtegaal*		1				aantal soorten	1	20	16	9	32
Blauwborst	3	2									

Doordat de begroeiing veel meer gevarieerd is dan in het verleden ligt zowel het aantal soorten als het aantal territoria in 2011 op een hoger niveau. Dit lijkt duidelijker uit de tabel naar voren te komen dan in werkelijkheid het geval is omdat bij de PNI een aantal algemene soorten niet geteld zijn. De cijfers uit 1975 zijn geëxtrapoleerde gegevens maar geven aan dat in de toen veel 'legere' Diemerpolder minder vogels tot broeden kwamen dan tegenwoordig. Het is waarschijnlijk dat tussen 1975 en 2011 zowel het aantal territoria als het aantal soorten langzaam is opgelopen.
In het totaal zijn in het gebied 59 soorten broedvogels vastgesteld. Van zes soorten zijn met zekerheid alleen in 2011 territoria vastgesteld (Fazant, Halsbandparkiet, IJsvogel, Grote Bonte Specht, Sprinkhaanzanger en Zwartkop). Vier soorten zijn met zekerheid alleen in 1975 vastgesteld (Torenvalk, Veldleeuwerik, Graspieper en Grauwe Vliegenvanger). Drie hiervan zijn Rode Lijstsoorten. Soorten die alleen tijdens de PNI zijn vastgesteld zijn Zomertaling (2007), Holenduif (1988), Koekoek (2007), Nachtegaal (2007) en Gekraagde Roodstaart (1988); ook drie Rode Lijstsoorten.

De meest opvallende ontwikkelingen worden hieronder per soortgroep besproken.

Watervogels Een aantal soorten uit deze groep hebben zich recent in het gebied gevestigd en zijn daarna flink toegenomen zoals Grauwe Gans en Krakeend. Ook algemene soorten als Wilde Eend en Meerkoet lijken talrijker dan in 1975. Deze soorten zullen onder meer geprofiteerd hebben van de aanleg van moeras. Daarnaast lijkt de Kuifeend sterk toegenomen, maar dit kan deels komen door het wel of niet meetellen van vogels die zich langs de oevers van de Tweede Diem ophouden.

FOTO: WILL SCHEP, landje van geijsel, 23-04-2012

De Zomertaling, een Rode Lijstsoort, is in 2011 niet meer vastgesteld

Tegenover deze positieve ontwikkelingen staat dat de Rode Lijstsoorten Zomertaling en Slobeend in 2011 niet meer in de Diemerpolder konden worden vastgesteld.

Moerasvogels Het aantal territoria van moerasvogels is recent sterk toegenomen. Van de vijf soorten rietzangvogels , werden in 1998 slechts vier territoria vastgesteld, in 2007 21 en in 2011 zelfs 68. Blauwborst en Sprinkhaanzanger zijn (relatief) nieuw in het gebied. Rietzanger, Kleine Karekiet en Rietgors namen sterk toe. Dit heeft ongetwijfeld te maken met de ontwikkeling van rietkragen langs de aangelegde moerasstroken. Mogelijk heeft een deel van de toename te maken met de grotere onderzoeksintensiteit in 2011.

Weidevogels Na 1975 zijn weidevogels sterk toegenomen in het gebied. Het aantal territoria van de vier steltlopersoorten Kievit, Scholekster, Grutto en Tureluur liep op van 15 in 1975 tot 30 in 1988, het maximum 81 in 1998 om daarna weer snel te dalen tot 20 in 2007 en verder tot 16 in 2011.

Hiermee is het aantal weer vrijwel gelijk aan dat van 1975. Deze ontwikkeling heeft natuurlijk alles te maken met het bebouwen van de Diemerpolder. Hierdoor werden weidevogels verdreven om zich te concentreren in de resterende open delen van de polder. De extreem hoge dichtheden in met name 1998 zijn wellicht mede het gevolg van extensivering van het beheer van de percelen en nattere omstandigheden. Momenteel worden de percelen waar weidevogels hun territoria bezetten in de loop van het voorjaar vrij intensief beweid met schapen. Er werden in 2011 nauwelijks jongen gezien. De reproductie lijkt dus laag. Aangezien weidevogels oud kunnen worden en plaatstrouw zijn zal de stand de komende jaren waarschijnlijk langzaam verder afnemen. Omdat in de omgeving van het gebied nog maar weinig weidevogels broeden zal de populatie in de Diemerpolder van daaruit niet versterkt worden.
De weidezangvogels Veldleeuwerik en Graspieper zijn alleen in 1975 vastgesteld. Deze toen nog algemene soorten zijn sindsdien uit grote delen van het veenweidegebied rond Amsterdam verdwenen.

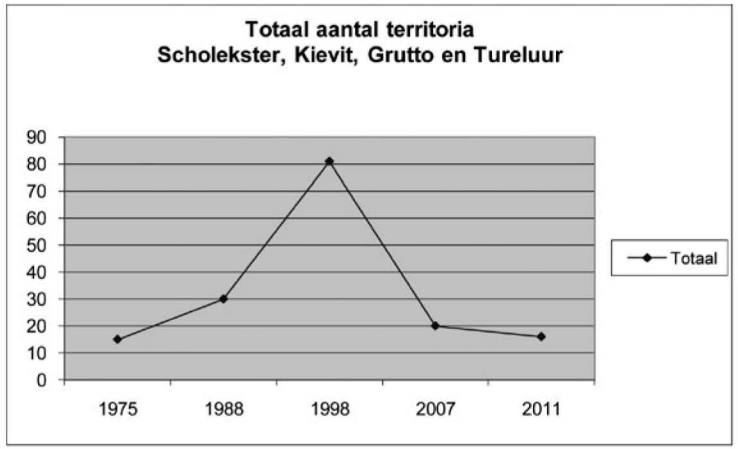

Vogels van struwelen en jong bos De meeste soorten uit deze groep werden bij de PNI niet geteld. Door de herinrichting van het gebied is er veel meer geschikt biotoop aanwezig dan in het verleden, toen vertegenwoordigers uit deze groep alleen tot broeden kwamen in boerderijtuinen. Dat verklaart het voorkomen van Merel en Zanglijster in 1975. Net als de Grasmus zijn de meeste soorten uit deze groep recent sterk toegenomen.

Vogels van opgaand bos en bosranden Door het ouder worden van de aangeplante bosjes begint de Diemerpolder ook geschikt te worden voor bosvogels. Deze ontwikkeling wordt geïllustreerd door de opkomst van de Tjiftjaf in het gebied, van één territorium in 1998 tot tien in 2011. In 2007 is deze soort niet geteld. Het aantal territoria van soorten uit deze groep nam toe van zes in 1975 (boerderijtuinen) tot 22 in 2011.

Vogels van erven en bebouwing In het in 2011 geïnventariseerde gebied staat alleen een huis langs het Amsterdam-Rijnkanaal, vlak bij de Tweede Diem. Hier zijn enkele territoria van vertegenwoordigers uit deze groep vastgesteld. De gegevens uit 1975 geven aan dat Huismus en Spreeuw toen redelijk algemeen waren als broedvogel rond bebouwing in het open polderland.

Conclusie De broedvogelbevolking van het in 2011 geïnventariseerde deel van de Diemerpolder is de afgelopen decennia onderhevig geweest aan grote veranderingen. Negen Rode Lijstsoorten verdwenen uit het gebied, waarvan er in 2007 nog vijf voorkwamen in het gebied. Het gaat om Zomertaling (kwetsbaar), Slobeend (kwetsbaar), Koekoek (kwetsbaar), Veldleeuwerik (gevoelig), Graspieper (gevoelig), Nachtegaal (kwetsbaar), Spotvogel (gevoelig), Grauwe Vliegenvanger (gevoelig) en Huismus (gevoelig).
De weidevogelstand nam er na de ontwikkeling van Diemen-Noord sterk toe door biotoopverlies elders. Nu neemt het aantal weidevogels langzaam af en zal naar verwachting verder afnemen. Mogelijk zullen weidevogels in de nabije toekomst zelfs uit het gebied verdwijnen.
Watervogels, moerasvogels en bos- en struweelvogels namen toe door de aanleg van moeras en de aanplant van bossen en struwelen.

Dankwoord Guus van Duin stelde ruwe gegevens van telgebied Diemerpolder uit 1975 beschikbaar die ten grondslag hebben gelegen aan de publicatie "Randstad en Broedvogels".
Dank gaat ook uit naar de Provincie Noord-Holland voor het beschikbaar stellen van de gegevens van de PNI.

Literatuur Beusekom, R. van, Huigen P., Hustings F., de Pater, K. & Thissen J. (red.), 2005. Rode Lijst van Nederlandse broedvogels. Tirion uitgevers B.V., Baarn.
Dijk A.J. van & A. Boele, 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
Sierdsema, Henk, 1995. Broedvogels en beheer. Het gebruik van broedvogelgegevens in het beheer van bos- en natuurterreinen. SOVON-onderzoeksrapport 1995/04. Staatsbosbeheerrapport 1995-1.
Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, 1981. Randstad en Broedvogels, Tilburg.